

Dat de bezettingstijd de leerlooierijen, schoenfabrieken en fabrieken voor andere lederwaren voor de grootste moeilijkheden plaatste, behoeft geen betoog. Het was hunnerzijds een hele prestatie dat zij, al daalde hun productie uiteindelijk tot misschien een derde van het vooroorlogse peil, in de lente van '44 nog steeds bijna twee-derde van hun personeel in dienst hadden. Men kon overigens ook buiten die fabrieken werkzaam zijn in de lederbranche. Velen die in '41 of later slachtoffer van de bedrijfsluiting werden, richtten kleine werkplaatsen op die niet onder de controle van het rijksbureau vielen; in die werkplaatsen werden schoenen en andere lederwaren (er was bijvoorbeeld mede door de evacuaties een grote behoefte aan koffers) clandestien vervaardigd en zwart verkocht. 'Vooral in Kaatsheuvel waren', aldus van der Leeuw, 'straten waar bijna huis aan huis schoenen werden gemaakt. Aan deze huisnijverheid viel grof geld te verdienen. F 50 tot f 100 voor een paar schoenen¹ was een reële prijs geworden.'² Toen enkele tientallen politiemannen eind maart '44 Kaatsheuvel doorzochten (een razzia waarop de Duitse *Bevollmächtigte* bij het rijksbureau al zes maanden eerder aangedrongen had), waren door Verwoerd en zijn medewerkers voldoende waarschuwingen doorgegeven; de politiemannen konden slechts 100 kilo leer en een paar leesten in beslag nemen.

Voor schoenhandelaren was het, gegeven hun dalende omzet (deze was in '42 tot tweederde van het vooroorlogse peil gezakt³), aantrekkelijk om, als dat niet teveel risico met zich bracht, schoenen 'zwart' te verkopen. Natuurlijk waren er ook schoenmakers die prioriteit gaven aan klanten die in geld of in natura iets extra's betaalden. Wie vroeger schoenmaker geweest was, kon soms met profijt naar zijn oude vak terugkeren. Een Amsterdamse oud-schoenmaker wist bijvoorbeeld begin '44, geheel officieel overigens, in het bezit te komen van 150 paar afgekeurde legerschoenen.⁴ 'Met deze schoenen', aldus zijn verslag,

'ging ik als volgt te werk. Ik sloopte één paar schoenen waarvan ik de achterspiegel oftewel de achterkappen geheel lostorde en dan deze vier stukken licht door de wals haalde. Twee kappen werden gebruikt voor nieuwe voorbladen en de andere twee werden met karton beplakt en dienden als binnenzolen voor

¹ Officieel mochten deze niet meer dan ca. f 6 kosten. ² A. J. van der Leeuw: *Huiden en leder 1939-1945*, p. 235. ³ De schoenhandel heeft een deel van de vooroorlogse voorraden lang vastgehouden. Eind '41 bleek bij een inventarisatie door het rijksbureau dat er in het gehele land nog bijna 6 miljoen paar in voorraad was. Er is volgens van der Leeuw bij het opgeven van die voorraden 'tamelijk hevig geknoeid'. (a.v., p. 163) ⁴ De voorraden van het Nederlandse leger, 800 000 paar, waren in de zomer van '40 door de Duitsers gevorderd.